

ТЕОРІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ ПРАВА. ІСТОРІЯ ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ

УДК 340.116(477)

<https://doi.org/10.31548/law2021.02.001>

ПРО ВИНИКНЕННЯ НОВИХ ГАЛУЗЕЙ В СИСТЕМІ ПРАВА УКРАЇНИ

А.М. ЗЕМКО, кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри права,
Луцький національний технічний університет,
E-mail: femida20061@gmail.com

Ю.О. ПУНДОР, кандидат юридичних наук, доцент кафедри права,
Луцький національний технічний університет,
E-mail: yuliapyndor@gmail.com

Анотація. У статті проаналізовано актуальний підхід до виокремлення нових галузей у правовій системі України. Сучасний світ не стоїть на місці і постійно розвивається та дає поштовх для розвитку усіх сфер життя людини, відповідно виникають відносини, котрі потребують правового регулювання. Деякі науковці вважають, що при наявності самостійного предмета правового регулювання, власної методики правового регулювання та сукупності спеціалізованих законодавчих актів можливо виділяти автономну галузь права.

Визначено, що появі нових галузей права заважає домінуюча концепція про існування лише основних. Прихильники цієї концепції категорично відкидають можливість існування відповідних вторинних, комплексних галузей права. Такий науковий підхід гальмує вивчення сучасних суспільних правовідносин. Негативне ставлення до виокремлення нових галузей права неминує призводити до прогалин у сфері спеціальних правових досліджень і, як наслідок, до нестачі кваліфікованих кадрів, які володіють спеціальними знаннями.

Слід урахувати позитивний досвід іноземних колег юристів, котрі сміливо презентують доробки актуальних практик та не бояться вважати їх галузями права, маємо на увазі освітнє, спортивне, військове, гендерне, «криптовалютне», адміралтейське, право та ін.

Зроблено висновок, що розподіл права на нові галузі дає змогу ефективніше регулювати правові відносини у відповідних сферах діяльності, враховуючи, що світові тренди все більше задають попит на універсальних юристів, але зі спеціалізацією, з глибокими знаннями у певній чи кількох галузях права.

Ключові слова: галузь права, предмет правового регулювання, метод правового регулювання, комплексна галузь права

Актуальність.

Питання виокремлення галузей права залишатиметься актуальним допоки розвиватиметься правове суспільство. Наприклад, сьогодні світова правова спільнота все глибше занурюється у поняття «Blockchain Law», під яким розуміємо «криптовалютне право», хоча від дослівного перекладу це поняття відрізняється. Ще в 2017 році в апараті Верховної Ради України зареєстровано законопроекти, які покликані врегулювати обіг криптовалют у країні. В проектах нормативно-правових актів автори розглядали такі поняття, як: криптовалюта, криптовалютна біржа, криптовалютний кошик, система блокчейн, майнер, майнінг. Досі ці законопроекти не прийняті, але експерти заявляють, що від епохи цифрових технологій Україні нікуди не дітись, а тому питання крипто валюти та її обігу потребує правового врегулювання. Законодавчий вакуум гальмує розвиток країни, а на практиці важливо, щоб юридичний аспект встигав за технічним. Податкова галузь права повинна еволюціонувати, підлаштовуючись під сучасні господарські зв'язки у суспільстві.

Підводячи ризик під вищезазначеним, вважаємо що сьогодні Україна не потребує виокремлення криптовалютної галузі права, але наведений приклад дає зрозуміти, що від інновацій у праві нікуди не дітись, а такі галузі, як: освітнє, спортивне, військове, гендерне, ювенальне право можуть в подальшому знайти своє місце у правовій системі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

До вивчення питання виокремлення нових галузей права зверта-

лись такі учені, як: С.С. Алексєєв, Ж.Л. Бержель, Н.А. Гущина, Р.М. Дудник, В.В. Дудченко, Д.А. Керімов, М.І. Козюбра, О.Л. Копиленко, А.В. Малько, Л.Г. Матвєєва, Н.І. Матузов, А.В. Міцкевич, Т.Є. Мураховська, В.С. Нерсєсянц, Н.М. Оніщенко, П.М. Рабінович, О.Ф. Скакун, Ю.О. Тихомиров, Ю.С. Шемшученко та ін.

Метою статті є аналіз сучасного підходу виокремлення нових галузей у системі права України, а також визначення доцільності існування останніх в національному праві, враховуючи іноземний досвід.

Результати.

Галузь права визначається як найбільш великий, відносно відокремлений підрозділ системи права, який містить у собі правові норми, що регулюють визначену, якісно відмежовану сферу суспільних відносин, і зазвичай потребує специфічних засобів правового регулювання (Федоренко, 2009: 464).

У вузькому значенні під галуззю права розуміють об'єднання правових норм, за допомогою яких здійснюється регулювання однорідних, суспільних відносин за посередництвом використання специфічного методу правового регулювання для досягнення певної соціальної мети (Общетеоретическая юриспруденция, 2011: 133). Поширеними в юридичній літературі стали класифікації галузей права на:

– профілюючі (традиційні), процесуальні, спеціальні (Кельман, Мурашин & Хома, 2000: 372). Критерієм цієї класифікації є ступінь об'єднання у межах однієї галузі права матеріальних та процесуальних норм. Так, профілюючі галузі являють собою систему матеріальних норм, процесуальні галузі – си-

стему процесуальних норм, а спеціальні – поєднують у собі і матеріальні, і процесуальні норми;

– профілюючі, спеціальні і комплексні. На перший погляд здається, що в основу цієї класифікації покладено особливості предмета і методу правового регулювання, але більш пильне дослідження елементів цієї класифікації приводить до висновку, що вона не є досконалою;

– профілюючі (фундаментальні) галузі права: конституційне, цивільне, адміністративне, кримінальне, процесуальне (цивільне, адміністративне). Далі основні галузі права – трудове, сімейне, земельне, фінансове, кримінально-виконавче тощо. Комплексні галузі права – податкове, екологічне, банківське тощо.

Поява нових галузей права пов'язана, перш за все, з розширенням кола об'єктів правового регулювання. Таке розширення обумовлене виникненням на сучасному етапі розвитку суспільства нових відносин, які через свою соціальну значущість мають бути врегульованими правом. Наявність публічного інтересу й обумовлює появу нормативних актів, що регулюють такі відносини (Лукашук, 2000).

На думку Н.А. Гуциної, звертаючись до системи права, дослідники та практики часто іменують галуззю права те, що насправді є галуззю законодавства, і навпаки. Так, серед учених-правознавців немає єдності щодо можливості визнання деяких «комплексних» галузей права (Дудник, 2015: 9).

Варто погодитися з дослідниками, які зазначають, що навіть не завжди виправдане й пояснюване ускладнення структури системи права завдяки виділенню нових штучних галузей права має своє логічне пояснення, що ґрунтується на об'єктивних чинниках по-

глиблення й диференціації структури пласту сучасних суспільних відносин, ускладнення якої не в змозі врахувати й охопити існуючі галузі права. Зазначений процес триватиме й надалі, що, безумовно, треба сприйняти юридичній науці як належне (Правова доктрина України, 2013).

Традиційно предмет й метод правового регулювання виділяють як основні критерії утворення нових галузей права.

У науковців виникають пропозиції щодо розширення та формулювання списку передумов для утворення галузі права, до якого, зокрема, відносять: повторювані суспільні відносини, які спроможні виступати в якості об'єкта зовнішнього контролю (спектр суспільних відносин повинен бути широкий, своєрідний, однорідний, проте багатогранний); суспільну потребу в суцільному регулюванні таких відносин (вони повинні торкатися інтересів великої кількості суб'єктів права й відповідати найважливішим потребам сучасності в конкретних умовах суспільної життєдіяльності, яка супроводжує розвиток законодавчого масиву); державний інтерес та державна підтримка таких відносин (чи підтримка їх захисту); узагальнення й утворення правил поведінки у соціумі. У даному випадку потрібно відмітити, що в якості каталізатора під час формування галузі права можуть виступати політичні або ж суспільні перетворення, які мають місце в конкретній державі, різnorідні за своїм характером події (Браславський, 2017: 84).

Т.Є. Мураховська пропонує виділяти такі етапи формування нових галузей права: 1) формалізація нормативних приписів, які регламентують нові суспільні відносини або їхні нові прояви; 2) поступове формування на основі

об'єднання таких норм, інститутів права; 3) формування комплексних за своїм характером правових інститутів; 4) перетрансформація вже усталених інституційних форм; 5) формування складного інституту міжгалузевого характеру; 6) емерджентний вплив складного міжгалузевого інституту на формування нових норм права; 7) формування та поступальний розвиток нової галузі права (Мураховська, 2011: 15).

Комплексним галузям права характерна багатоаспектність суспільних відносин, що становлять предмет правового регулювання галузі. До загальноновизнаних належать екологічне, господарське, інформаційне, ювенальне. Досі точаться дискусії щодо визнання автономності таких галузей права, як: спортивне, освітнє, гендерне, медичне.

На думку Р.М. Дудник, військове, міграційне, ювенальне, гендерне, енергетичне право можливо віднести до нових галузей права, враховуючи, що останні мають власний предмет правового регулювання; власну методику правового регулювання; сукупність спеціалізованих законодавчих актів (Дудник, 2016: 185).

На протипагу вітчизняним науковцям, іноземні колеги юристи сміливо презентують доробки щодо нових практик та не бояться вважати їх галузями права. Розглянемо декілька з них.

Освітнє право (Education law) загалом охоплює юридичні питання пов'язані з навчальними закладами, їх здобувачами освіти та персоналом. Ця галузь охоплює захист прав студентів та викладачів, викриття шахрайства в процесі навчання, розробку нових освітніх політик, проблеми дискримінації та шкільної дисципліни, адміністрування закладів освіти, питання відокремлення церкви від освіти та ін. («What is education law?»).

В Україні виокремлення галузі освітнього права є досить дискусійним. Науковці наводять аргументи як «за» так і «проти». Поки зарано вважати освітнє право галуззю, що склалася, але її виокремлення поступово відбувається зважаючи на формування самостійного предмету та методу правового регулювання і низку законодавчих актів: Закон України «Про освіту», Закон України «Про вищу освіту», Закон України «Про повну загальну середню освіту», Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту», Закон України «Про фахову передвищу освіту», Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність», Закон України «Про дошкільну освіту», Закон України «Про позашкільну освіту» та багато інших нормативно правових актів (Жолобчук: 13).

Іноземні юристи практикують у галузі «elder law», що дослівно перекладається, як «право старших». Ця галузь регулює правовідносини, суб'єктами яких є особи, котрі досягли пенсійного віку, старші 65 років (враховуючи, що тривалість життя людей зростає). Сюди відносять питання страхування, медичної допомоги, нерухомості, опіки, складання заповітів та ін. («What is elder law?»).

«Animal law» розглядається як законодавство про захист прав тварин. Окрім очевидного закликати відстоювати справу «пухнастих друзів», ця галузь охоплює норми кримінального, договірної, адміністративного, цивільного, деліктного, житлового права. Популярність цієї галузі зростає, особливо із зниженням рівня народжуваності та збільшенням власності на домашніх тварин. Галузь спеціалізується на питаннях жорстокого поводження з тваринами та зневаги до них, питання

нападу на собак (тварин), недбалість ветеринара чи інші суперечки, пов'язані з домашніми тваринами («Animal welfare and protection...»).

Адміралтейське право або право адміралтейства «Admiralty (Maritime) Law» характерне для країн англо-саксонської правової сім'ї. Воно регулює господарські операції та майнові суперечки, пов'язані з морською торгівлею, морями, судноплавством або морською природою. Воно не є синонімом морського права, котре відноситься до міжнародного публічного права і регулює відносини пов'язані із корисними копалинами або юрисдикцією прибережних вод («The Maritime Law Association...»).

«Entertainment Law» дослівно перекладається, як «розважальне право» або «законодавство про розваги» здебільшого пов'язане з інтелектуальною власністю, але детально зосереджене на питаннях прав та роялті засобів масової інформації в галузі мистецтва, музики, телебачення, кіно, легкій атлетиці. З бурхливим розвитком інформаційних технологій та соціальних мереж адвокати з питань розваг працюють в умовах постійних змін («International Association...»).

«Blockchain Law» з певною похибкою, але з метою збереження сенсу поняття перекладаємо, як «криптовалютне право». Блокчейни були однією з найгаражіших технологічних тем 2017 та 2018 років. «Біткойн», «майнінг», «блокчейн» – це визначення, котрі, на думку фінансових експертів, повинні бути закріплені в національному законодавстві. Хоча ще належить з'ясувати, чи зможе ця технологія виконати свої перші обіцянки загалом, ранні застосування блокчейнів для юридичних цілей, таких як створення контрактів, залишаються перспективними («Legal Practice Areas...»).

Фахівці стверджують, що адвокати, які розуміють блокчейн та його наслідки, найімовірніше зможуть реалізувати свої здібності, зважаючи на зростаючий попит криптовалюти в найближчі роки.

Висновки і перспективи.

Виникнення нових галузей права спричинене науково-технічним прогресом, розвитком ринкових відносин, економічним, політичним, соціальним та духовним розвитком суспільства загалом.

Вище ми розглянули у яких вузьких спеціалізаціях працюють іноземні юристи (адвокати), що відповідно й впливає на існування багатьох самостійних галузей права. Погоджуємося, що не слід визнавати галузями права ті утворення, котрі такими не є, тому що це негативно впливає на механізм правового регулювання в цілому. Але й розділяємо думку Р.М. Дудник, яка вважає, що сформована нова галузь права являє собою систему, яка затребувана юридичною практикою й наукою (Дудник, 2015: 12).

Тому, не слід дивуватись появі сучасних правових явищ, адже цілком закономірно, що практичні галузеві надбання впливають на формування нових чи зміну вже існуючих загальнотеоретичних юридичних конструкцій.

Список використаних джерел

1. Федоренко В.Л. Система конституційного права України: теоретико-методологічні аспекти: монографія. Київ: Ліра-К, 2009. 580 с.
2. Общетеоретическая юриспруденция / за ред. Ю.Н. Оборотова. Одеса. Феникс, 2011. 436 с.
3. Кельман М.С., Мурашин О.Г., Хома Н.М. Загальна теорія держави та права: підручник. Львів: Новий Світ, 2000, 2004. 584 с.

4. Лукашук І.І. Глобалізація, государство, право, XXI век. Москва: Спарк, 2000. 261 с.
5. Дудник Р.М. До проблеми виокремлення системоутворюючих чинників, що впливають на процес формування нових галузей українського права. Право і суспільство. 2015. Випуск 4, частина 4. С. 8–12.
6. Правова доктрина України: у 5 т. / НА-ПрН України. Харків: Право. 2013. Т. 4: Доктринальні проблеми екологічного, аграрного та господарського права / за заг. ред. Ю.С. Шемшученка. 845 с.
7. Браславський Р. Трансформація підгалузі податкового права в самостійну галузь права. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 7. С. 83–85.
8. Мураховська Т.Є. Формування нових галузей в системі права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2011. 19 с.
9. Дудник Р.М. Галузева диференціація українського права: поняття, рівні і тенденції розвитку: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.01 / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2016. 209 с.
10. What is education law? URL: https://learn.org/articles/What_is_Education_Law.html (дата звернення: 07.05.2021).
11. Жолобчук Р.М. Освітнє право як самостійна галузь права України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Випуск 47. Том 1. Серія Право. С. 12–15.
12. What is elder law? URL: <https://www.findlaw.com/elder/what-is-elder-law.html> (дата звернення: 07.05.2021).
13. Animal welfare and protection: EU laws explained. URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20200624STO81911/animal-welfare-and-protection-eu-laws-explained-videos> (дата звернення: 07.05.2021).
14. The Maritime Law Association of the United States. URL: <https://mlaus.org/> (дата звернення: 07.05.2021).
15. International Association of Entertainment Lawyers. URL: <http://www.iael.org/> (дата звернення: 07.05.2021).
16. Legal Practice Areas That Are Continuing to Grow. URL: <https://www.kentlegal.com/2020/02/14/5-legal-practice-areas-that-are-continuing-to-grow/> (дата звернення: 07.05.2021).

References

1. Fedorenko, V.L. (2009). Systema konstytutsiynoho prava Ukrainy: teoretyko-metodolohichni aspekty [System of constitutional law of Ukraine: theoretical and methodological aspects]. Kyiv: Lira-K, 580 (in Ukrainian).
2. Oborotov, Y.N. (2011). Obscheteoretychna yurysprudentsiya [General theoretical jurisprudence]. Odesa: Feniks, 436 (in Russian).
3. Kelman, M.S., Murashyn, O.H. & Khoma, N.M. (2000, 2004). Zahalnteoriyaderzhavy ta prava: pidruchnyk [General theory of state and law: a textbook]. Lviv: NovyySvit, 584 (in Ukrainian).
4. Lukashuk, I.I. (2000). Hlobalizatsiya, derzhava, pravo, XXI stolittya [Globalisation, state, law, XXI century]. Moskva: Iskra, 261 (in Russian).
5. Dudnyk, R.M. (2015). Do problem viokremлення systematychnoho vyslovlyuvannya chynnykiv, shcho vplyvayut na protses formuvannya novykh haluzey ukrayinskoho prava [About the problem of isolating the systematic expression of factors influencing the process of formation of new branches of Ukrainian law. Law and society], 4: 8–12 (in Ukrainian).
6. Shemshuchenko, Y.S. (2013). Pravova doktryna Ukrainy. Doktrynalni problem ekolohichnoho, ahrarynoho ta hospodarskohoprava [Legal doctrine of Ukraine. Doctrinal problems of ecological, agrarian and economic law]. Kharkiv: Pravo, 845 (in Ukrainian).
7. Braslavskyy, R. (2017). Transformatsiya pidhaluzi podatkovoho prava v samostiyну haluzь prava. Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo [Transformation of the sub-branch of tax law into an independent

- branch of law. Entrepreneurship, economy and law], 7: 83–85 (in Ukrainian).
8. Murakhovska, T.Y. (2011). Formuvannya novykh haluzey v systemi prava Ukrayiny [Formation of new branches in legal system of Ukraine]. Kharkiv, 19 (in Ukrainian).
 9. Dudnyk, R.M. (2016). Haluzeva dyferentsiatsiya ukrayinskoho prava: ponyattya, rivni i tendentsiyi rozvytku [Sectoral differentiation of Ukrainian law: law, concepts, levels and trends]. Odesa: Natsionalnyy universytet «Odeska yurydychna akademiya», 209 (in Ukrainian).
 10. What is education law? Available at: https://learn.org/articles/What_is_Education_Law.html (in English).
 11. Zholobchuk, R.M. (2017). Osvitnye pravo yak samostiyna haluz prava Ukrayiny. Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. [Educational law as an independent branch of Ukrainian law. Scientific Bulletin of Uzhorod National University], 47: 12–15 (in Ukrainian).
 12. What is elder law? Available at: <https://www.findlaw.com/elder/what-is-elder-law.html> (in English).
 13. Animal welfare and protection: EU laws explained. Available at: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20200624STO81911/animal-welfare-and-protection-eu-laws-explained-videos> (in English).
 14. The Maritime Law Association of the United States. Available at: <https://mlaus.org/> (in English).
 15. International Association of Entertainment Lawyers. Available at: <http://www.iael.org/> (in English).
 16. Legal Practice Areas That Are Continuing to Grow. Available at: <https://www.kentlegal.com/2020/02/14/5-legal-practice-areas-that-are-continuing-to-grow/> (in English).

A.M. Zemko & Y.O. Pundor (2021). ON THE EMERGENCE OF NEW BRANCHES IN THE LEGAL SYSTEM OF UKRAINE. *Law. Human. Environment*, 12(2): 6-12.
<https://doi.org/10.31548/law2021.02.001>

Summary. *The article analyzes the current approach to the identification of new branches in the legal system of Ukraine. The modern world does not stand still and is constantly evolving and gives impetus to the development of all spheres of human life, respectively, there are relationships that require legal regulation. Some scholars believe that in the presence of an independent subject of legal regulation, its own methodology of legal regulation and a set of specialized legislation, it is possible to distinguish an autonomous branch of law.*

It is determined that the emergence of new branches of law is hindered by the dominant concept of the existence of only the main ones. Proponents of this concept categorically reject the possibility of the existence of relevant secondary, complex branches of law. This scientific approach inhibits the study of modern social relations. Negative attitudes towards the separation of new branches of law inevitably lead to gaps in the field of special legal research and, as a consequence, to a lack of qualified personnel with specialized knowledge.

It is suggested to take into account the positive experience of foreign colleagues of lawyers who boldly present the achievements of current practices and are not afraid to consider them branches of law, we mean educational, sports, military, gender, «cryptocurrency», admiralty law and others.

It is concluded that the division of law into new branches allows more effective regulation of legal relations in relevant areas, given that global trends are increasingly in demand for universal lawyers, but with specialization, with in-depth knowledge in one or more areas of law.

Keywords: *branch of law, subject of legal regulation, method of legal regulation, complex branch of law*